

TÜRK YUNAN İLİŞKİLERİNDE EGE DENİZİ İLE İLGİLİ BAŞLICA SORUNLAR

PROF. DR. NECDET HAYTA*

1 923 Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'nde karşılıklı dengelerin kurulmuş olmasına karşın, bu denge 1930'ların ikinci yarısından itibaren, Özellikle Avrupa ve Balkanlarda bazı ülkelerin revizyonist istemlerle ortaya çıkmalarından sonra, hem Türkiye hem de Yunanistan açısından, bazı değişikliklere uğramıştır. Ardından, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir yandan uluslararası diğer yandan da bölgesel dengeler oldukça köklü bir değişim geçirmiş ve bu değişiklikler, kaçınılmaz olarak Türk-Yunan ilişkilerini yeni bir boyuta oturtmuştur. Savaş sonrası dönemin iç ve dış şartları gereği, Türkiye ve Yunanistan, aynı askerî, siyasi ittifak sisteminden yana tercihlerini kullanırken bu bağlantılar içerisinde, iki ülke arasındaki ilişkileri geniş bir denge çerçevesinde düzenlemek gereği ortaya çıkmıştır. Özellikle NATO sistemi içerisinde, Türkiye ve Yunanistan'ın stratejik konumları açısından ittifak stratejileri çerçevesinde üstlenecekleri yükümlü-lükler belirlenirken Ege Denizi'ndeki statüyü belirleyen yeni bir denge oluşturulmuştur.

1950'lerin ortalarından itibaren, Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs konusunda çıkan görüş ayrılıkları, Ege Denizi'nde iki ülke arasında tespit edilmiş olan statü ve dengeyi tehlikeye düşürecek gerilimleri de beraberinde

*Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

getirmiştir. Ege Denizi, bu güvensizlik içerisinde yeniden güç dengeleme mücadelesine sahne olmuştur. Yunanistan'ın stratejik üstünlük kazanma isteği ile Ege Denizi'nin coğrafi konumu, Lozan ve diğer antlaşmalarla tespit edilmiş olan dengeye ters yaklaşımlar izlemeye başlaması, kısır bir döngüyü ortaya çıkarmıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasında, Ege Denizi üzerinde yoğunlaşan görüş farklılıklarının giderilmesi çabalarını güçleştiren önemli bir faktör, doğrudan doğruya, bu bölgenin hemen her açıdan benzersiz bir görünüm sergileyerek taraflar arasında çıkan bir dizi yorum farklılığını çözümleyebilecek hukuki kuralların tespit edilebilmesini güçleştirdiğidir. Uluslararası deniz hukukunun, devletlerin denizlere ilişkin egemenlik haklarına getirmiş olduğu yenilikler, özellikle Ege Denizi'nin coğrafi/ jeolojik yapısı dikkate alındığında, Türkiye ve Yunanistan arasında yorum farklılıklarına, giderek uzlaşmazlıklara yol açmaktadır. Uzlaşmazlık noktaları üzerinde hukuki tartışmaların ortak çözüme ulaşamaması ise konuya siyasi bir boyut kazandırmaktadır (Aksu <http://www.turkishgreek.org> /29.03.2010)

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi ile ilişkili başlıca uyuşmazlıklar şu başlıklar altında ele alınabilir:

- A. Karasularının genişletilmesi sorunu,
- B. Kıta sahanlığının tespiti sorunu,
- C. Adaların silahlandırılması sorunu,
- D. Egemenliği tartışmalı, ada, adacık, kayalıklar sorunu.

A. Kara Sularının Genişletilmesi Sorunu

Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlık konulan içerisinde, ilişkileri bir anda tırmandırabilecek konulardan birini, Yunanistan'ın, Ege Denizi'nde, ulusal kara suları sınırını 6 milden 12 mile genişletme çabaları oluşturmaktadır. 1982 yılında, BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin ulusal kara suları sınırını azami 12 mil olarak tespit eden kararından sonra, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulusal kara suları sınırını 12 mile genişletmek istemesi, bu denize kıyıdar ülke olan ve hayati çıkarları bulunan Türkiye tarafından yoğun tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında, Ege Denizi'ndeki ulusal sınırların tespitinde, geleneksel deniz hukuku ilkeleri göz önünde bulundurularak 3 millik kural temel kabul edilmiş ve Lozan Barış Antlaşması sırasında iki ülke arasındaki denge ve sınır, bu 3 millik kurala göre tespit edilmiştir. Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra Türkiye, yeni gelişmeler çerçevesinde Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Türk Boğazları üzerinde tespit etmiş olduğu statünün gözden geçirilmesini

ve Boğazlar üzerindeki Türk egemenliğinin kesin olarak sağlanmasını istemiştir. Böylece, imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye, Boğazlar üzerindeki egemenliğine yeniden kavuşmuş ve bu bölgelerin silahsızlandırılması yükümlülüğünden kurtularak ulusal güvenliği açısından önemli bir boşluğu kapatmıştır. Yaklaşık iki ay sonra, 17 Eylül 1936'da da 230 sayılı Yasa ile Yunanistan ulusal kara suları sınırını 3 milden 6 mile genişletmiştir.

Yunanistan, ulusal kara suları sınırını 3 milden 6 mile genişlettikten sonra İtalya'dan gelebilecek olası bir saldırıya hazırlanırken Ege Denizi'ndeki bu denge değişikliği, ilk dönemlerde fazla dikkat çekmemiştir. Bunda her iki tarafın da ulusal güvenliklerini tehlikede görerek ortak bölgesel bağlantılar içerisinde olmalarının rolü vardır. Zira 14 Eylül 1933'te iki devlet arasında imzalanan Samimi Anlaşma Misakı ile 9 Şubat 1934'te Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan Balkan Antantının yarattığı dostluk havasının bu yönde önemli bir etkisinin bulunduğu düşünülmektedir (Pazarıcı 1986: 23-24, Kurumahmut 1998: 19). Türkiye açısından ulusal kara sularının 6 mile genişletilmesi durumu ise, ancak 1964 yılında gerçekleşebilmiştir. 1964 yılında kabul edilen 476 sayılı Karasuları Kanunu ile Türk kara sularının genişliği 6 mil olarak tespit edilmiş, ayrıca karşılıklılık esası kabul edilmiştir. Buna göre Türkiye, ulusal kara suları sınırını 6 milden geniş olarak belirlemiş ülkelere karşı, bu ülkelerin kabul etmiş oldukları kara suları sınırını uygulayacaktır. Uygulamada bu ilke, Karadeniz ve Akdeniz'de 12 mil olarak gerçekleşmiştir. 1964 yılından itibaren, hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin ulusal kara suları sınırlarını 6 mil olarak belirtmelerinden sonra Ege Denizi'nde paylaşım şu şekilde gerçekleşmiştir: Yunanistan, Ege'deki 3000 dolayındaki ada ve adacıklara sahip olmasından kaynaklanan bir avantajla yaklaşık % 35, Türkiye ise % 8,8 oranında bir paya sahip olmuştur.

1982 BM-III Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin hazırlanması ile Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi kara suları ve kıta sahanlığı sorunu yeniden gündeme gelmiş ve Yunanistan, bu Sözleşme'ye dayanarak, ulusal kara suları sınırını 12 mil olarak belirleme hakkına sahip olduğunu ve bu hakkı zamanı geldiğinde kullanacağını açıklamıştır. Yunanistan'a göre, 12 millik kara suları sınırı, artık bütün devletler tarafından benimsenen bir teamül, devletler genel hukuku kuralı durumundadır. Yunanistan, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre kendi ulusal kara suları sınırını 12 mil olarak belirleme hakkına sahiptir. Bu arada, Ege Denizi'ndeki adalar Yunanistan'ın egemenliğinin ve ülkesel bütünüün ayrılmaz bir parçası olduğundan, bu adalar da 12 millik kara suları sınırına sahiptir.

Yunanistan'ın bu yaklaşımına karşı Türkiye, kara sularının genişliği konusunda geçerli olan tek bir genel kuralın bulunmadığını ileri sürerek, böy-

lesine bir kuralın varlığı hâlinde bile, Türkiye'nin bu kuralla bağlı sayılamayacağını belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin görüşüne göre; Ege Denizi, coğrafi konumu açısından kapalı-yarı kapalı deniz statüsündedir, dolayısıyla, bu denizde kara suları sınırları belirlenirken bu yapı göz önünde bulundurularak hareket edilmeli, kıyıdar ülkeler arasında yapılacak görüşmelerle sınır belirlenmelidir.

Ege Denizi'nde ulusal kara suları sınırının 12 mile genişletilmesi durumunda, bu denize kıyıdar ülkelerden biri olan Türkiye'nin zararlı çıkacağı kesindir. Gerçekten de Yunanistan'ın Ege Denizi'nde kara suları sınırını 12 mile genişletme kararının gerçekleşmesi durumunda bu denizde ulusal kara

Yunanistan'ın Ege Denizi'nde kara suları sınırını 12 mile genişletme kararının gerçekleşmesi durumunda bu denizde ulusal kara suları oldukça dengersiz bir paylaşım ortaya çıkaracaktır.

suları oldukça dengersiz bir paylaşım ortaya çıkaracaktır; Yunan kara suları % 60,33, Türk kara suları ise yaklaşık % 9. Bu dağılım içerisinde Ege'de uluslararası antlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıkların kara suları % 10,65, uluslararası sular veya açık deniz olarak kalan bölgenin oranı ise % 20,02'dir (Aksu 2010)¹ Ege Denizi'nde kara suları sınırının 12 mile genişletilmesi durumunda bu bölgede devletlerin egemenlik hakları açısından da kimi değişiklikler yaşanacaktır; Türkiye açısından ulusal kıta sahanlığı olarak kabul edilen bölgeler Yunan kara suları içerisinde kalacak ve Türkiye bu bölgelerde hak iddia edemeyecektir. Türkiye için, Midilli ile Sakız ve Sakız'la Sisam arasında, açık denize doğru yalnız iki dar boğaz kalacaktır; bunlar da kendisine yalnız kısa bir geçiş sağlayacak, hemen sonra Akdeniz ya da Marmara yönünde seyretmek istemesi durumunda, yeniden Yunan kara suları içinden geçmek zorunda kalacaktır. Boğaz-

lara ulaşmak için tek yol, kısa düz çizgi yerine, devamlı manevralarla kıyı çizgisini izlemesidir. Dolayısıyla Türkiye'nin olduğu kadar bu sulardan yararlanan diğer devletlerin de uluslararası sulardan yararlanma haklarını "zarsız geçiş" hakkına dönüştürecektir (Aksu 2010, Heraclides 2003: 208).

Kara sularının 12 mil olarak belirlenmesi durumunda Ege Denizi'nin ulusal hava sahası da buna bağlı olarak genişleyeceğinden Türkiye'nin Ege üzerindeki askerî uçuşları ve tatbikatları (hava-deniz) gerçekleşemeyecektir. Ulusal kara sularının 12 mil olarak tespit edilmesiyle Türkiye, Ege Denizi balıkçılığında ekonomik, ticari kayıplara uğrayacaktır.

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi kara suları sınırını 6 milden 12 mile genişletme uyuşmazlığı, tarafların ileri sürmüş olduğu bir dizi hukuki ve siyasi gerekçe çerçevesinde şöyle değerlendirilebilir:

Kıyıda Bir Devletin Ulusal Kara Suları Sınırını Belirleme Hakkı

BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre,

“Her devlet kara sularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik işbu Sözleşme 'ye göre tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez.”

Yunanistan, Sözleşme'nin bu maddesine dayanarak Ege Denizi'nde ulusal kara suları sınırını kendi iç hukuk yollarını, bağımsız iradesini kullanarak 6 milden 12 mile çıkarabileceğini ileri sürmektedir. Türkiye'nin bu konudaki görüşüne göre ise Sözleşme'nin ilgili hükmü, 12 mil genişliği bir üst sınır olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda, ilgili hükme dayanarak kara suları genişliğini belirleme hakkını kullanan bir devletin bu uygulaması, aynı zamanda, uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Nitekim, Uluslararası Adalet Divanının almış olduğu bir karara göre;

“Deniz alanlarının sınırlandırılmasının her zaman uluslararası yönü vardır; bu yalnızca sahil devletinin iç hukukunda açıklandığı biçimiyle onun iradesine bağlı olamaz. Her ne kadar tek sahil devletinin bunu gerçekleştirme yetkisine sahip olması nedeniyle sınırlandırma işlemi zorunlu olarak tek taraflı bir işlem ise de buna karşılık, bu sınırlandırmanın, üçüncü devletler bakımından geçerliliği uluslararası hukuku ilgilendirmektedir.”

Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulusal kara suları sınırını 12 mile çıkarması durumunda Türkiye, uluslararası hukuka dayanarak bu uygulamayı tanımama hakkına sahiptir. Türkiye'nin 12 mil iddiasına karşı izlemiş olduğu yaklaşım bu konuda teamül oluşturmaktadır; dolayısıyla, Yunanistan'ın bu yönde alacağı bir kararı Türkiye'nin kabullenmesi beklenemez.

BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesinde belirtilen 12 mil sınırının bir genel hukuk kuralı, teamül olduğu;

Yunanistan'ın iddiasına göre, ilgili Sözleşme'nin 3. maddesinde belirtilmiş bulunan 12 millik kural, giderek bütün devletler tarafından genel kabul gören bir devletler genel hukuku kuralı, yapılageliş kuralı oluşturmaktadır.

Türkiye'ye göre ise, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde kara suları sınırının azami 12 mil olabileceğine ilişkin bir kuralın bulunmasına rağmen, uygulamada devletler, ulusal kara suları sınırını belirlerken farklı genişlik kriterleri tespit etmektedirler. Bu farklılıklara karşın, 12 millik kural üzerinde belirgin bir yoğunluğun bulunması, bu kuralın bir yapılageliş oluşturup oluşturmadığı tartışmalarını gündeme getirmektedir. Bununla birlikte, bu kura-

ın yapılagelişe dönüştüğü kabul edilse dahi, Türkiye'ye karşı bu kuralın ileri sürülebilmesi söz konusu olamaz. Çünkü, Türkiye 12 millik genişliğin Ege Denizi'nde uygulanmasına istikrarlı olarak karşı çıkmıştır.

**Ege Denizi'nin statüsü ve hakkın kötüye kullanılmayacağı ilkesi;
BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 122. maddesine göre;**

"İşbu Sözleşme'nin amaçları uyarınca 'kapalı veya yarı kapalı denizden, iki veya daha çok devlet tarafından çevrili ve diğer bir denize veya okyanusa dar bir geçitle bağlı bulunan veyahut da bütünüyle veya büyük bir bölümü ile iki veya daha çok devletin kara sularından ve münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan bir körfez, bir deniz havzası veya bir deniz anlaşılır."

Türkiye'nin görüşüne göre, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde sahip olduğu adaların kara sularını tek taraflı olarak 6 milden 12 mile genişletmek istemesi, bu denizin kapalı-yan kapalı statüsü göz önünde bulundurulduğunda, diğer kıyıdar ülke olan Türkiye açısından olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir harekettir. Bu nedenle, kıyıdar devletler olarak Türkiye ve Yunanistan arasında bu konuda ortak bir görüşün bulunması gerekmektedir. Söz konusu Sözleşme'nin 15 ve 123. maddeleri, bu türden hak ve yükümlülükleri düzenlemektedir. 15. maddeye göre;

"İki devletin sahilleri bitişik veya karşı karşıya olduğunda, aralarında aksine bir anlaşma olmadıkça, bu devletlerden ne birinin ne de diğerinin kendi kara sularını, bütün noktaları, bu iki devletin her birinin kara sularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarından eşit uzaklıkta bulunan orta hattın ötesine uzatmaya hakkı yoktur. Bununla beraber bu hüküm, tarihî hakların veya diğer özel durumların varlığı nedeniyle, her iki devletin kara sularının başka şekilde sınırlandırılmasının gerekli olduğu durumlarda uygulanmaz."

123. madde hükmüne göre ise;

"Kapalı veya yarı kapalı bir denize sahildar olan devletler, işbu Sözleşme gereğince kendilerine ait olan hakların kullanılmasında ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinde aralarında iş birliğinde bulunmalıdırlar (...)"

Ege Denizi'nde kara suları sınırının Yunanistan tarafından tek taraflı olarak 6 milden 12 mile genişletilmesi durumu, yukarıda sıralanmış olan Sözleşme hükümlerine aykırı bir durum ortaya çıkardığı gibi, ayrıca Sözleşme'nin 300. maddesine de aykırı bir sonuç doğuracaktır. 300. madde hükmüne göre;

"Taraflar devletler işbu Sözleşme uyarınca üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirmeli ve işbu Sözleşme 'de tanınan hakları, yetkileri ve serbestileri hakkın kötüye kullanılmasını oluşturmayacak biçimde kullanmalıdırlar."

Türkiye'nin görüşüne göre; Yunanistan'ın, Ege Denizi'nde ulusal kara sularını 12 mile genişletmesi, Türkiye'nin bu denizdeki kıta sahanlığı hakla-

rını ortadan kaldıracığı gibi, bu denizden yararlanırken dayanmış olduğu ekonomik, ticari, askerî ve siyasi egemenlik haklarını da sınırlandıracak, bu denizi âdeta bir “Yunan Gölü”ne dönüştürecektir; dolayısıyla bu tür bir davranış hakkın kötüye kullanılması olacaktır.

Bazı Yunanlı yazarların görüşüne göre ise,

“Yunanistan’ın 12 mil kuralını uygulaması Ege’yi yabancı devletlere kapatmayacağı gibi,, devletlerin zararsız geçiş hakkına da (1982 Sözleşmesi’nin 17. ve onu izleyen maddeleri) halel getirmeyecektir. Üstelik hakkın kötüye kullanılması tek başına bir yetki değil, belirli bir hakkın kullanılma şekliyle ilgili bir kavramdır. 300. maddenin içerdiği hüküm, öteki devletlerin haklarıyla ilgili olup, sözleşmeyle tanınan bir yetkinin kullanılmasını engellemez.” (Aksu 2010)²

Ege Denizi’nde Yunanistan’ın ulusal kara sularını 12 mile çıkarmakta kararlı olduğunu ve zamanı geldiğinde bu hakkını kullanacağını dile getirmekte oluşu, Türkiye’nin de bu konudaki kararlı tutumunu (böylesi bir kararı savaş nedeni “**casus belli**” olarak sayacağını) sıklıkla dile getirmesine yol açmaktadır. Bu bakımdan ele alındığında Yunanistan’ın AB’ye tam üye olmasının sağlamış olduğu avantaj ile Ege’deki kara suları uyuşmazlığını AB’nin dış sınırlarına ilişkin kurallar çerçevesinde değerlendirme çabasında olduğu gözlemlenmektedir. Kara suları yüzünden çıkabilecek bir sıcak çatışmada Türkiye’nin tepkisini, AB’den sağlayacağını düşündüğü destekle karşılama ve çatışmayı AB’nin sınırlarına yönelik gibi gösterme çabası söz konusudur. Türkiye’nin tam üye olarak içerisinde yer almadığı AB ile olan sınırlar çerçevesinde düşünüldüğünde Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi’ndeki sınırlar aynı zamanda AB’nin dış sınırlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Ege’de kara sularının 12 mile genişletilmesi, aynı zamanda Birlik’in sınırlarının da genişlemesini doğuracaktır. Ancak, Türkiye’nin bu yöndeki bir uygulamayı savaş nedeni saymakta oluşu, bu ihtimalin gerçekleşmesi durumunda Türkiye ile Yunanistan’ı karşı karşıya getireceği gibi, AB’yi de sıcak bir çatışmanın/bunalımın içerisine sürükleyebilecek niteliktedir (Aksu 2010).

B. Kıta Sahaneliğinin Tespit Edilmesi Sorunu

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri etkilemesi bakımından Ege Denizi kıta sahanlığı sorunu yakın bir geçmişe sahiptir. Ege Denizi’nde 1960’ların başlarından itibaren Yunanistan sismografik araştırmalar ve petrol arama faaliyetleri yürütmektedir. Ege adalarının kıta sahanlığı üzerinde kendisinin münhasır yetkili olduğu ve adaların kıta sahanlığı alanlarının da 200 metre derinliğe ve işletilebildiği takdirde işletilme noktasına kadar varabileceği iddiası, ayrıca 60 ve 70Tı yılların değişik yasa gücündeki kararnameleleri

ile de tekrarlanmaktadır. Bunların ilki 1969 tarihli ve 142 sayılı Yasa Gücündeki Kararname olup en önemlisi de 1973 tarihli ve 210 sayılı Maden Yasası olmaktadır (Pazarıcı 1986: 24). Buna karşılık 1 Kasım 1973 tarihinde Türkiye de Ege Denizi'nin 27 bölgesinde TPAO'ya araştırma ve işletme ruhsatları vermiştir. Yunanistan, 7 Şubat 1974 tarihinde Türkiye'ye vermiş olduğu bir nota ile durumu protesto etmiş ve TPAO'nun arama yapacağı bölgelerin Yunanistan'a ait bulunan Semadirek, Limni, Midilli, Bozbaba, Sakız, İpsara ve Antipsara adalarının batısında yer alan deniz yatakları olduğunu, bu adalar ve adaların deniz yatağı, deniz altında Yunan Hükümetinin hükümlerine haklarının bulunduğunu bildirmiştir. Yunanistan, bu bölgeler üzerindeki egemenlik haklarını, 1972 yılında kabul etmiş olduğu 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesinin b fıkrası ve 2. maddesine dayandırmıştır. Bunun yanı sıra, Yunanistan, bu notasında Türkiye'nin araştırma izni vermiş olduğu bölgelerde Yunanistan'ın 1961 yılından beri petrol araştırma izinleri vermekte olduğunu açıklamıştır.

Kıta sahanlığının sınırlandırılması konusunda ise, Yunanistan, 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 6. maddesi 1. paragrafına göndermede bulunarak kıyıları karşı karşıya bulunan devletler arasında yapılacak bir kıta sahanlığı sınırlandırmasında ortay hat kuralının paylaşımında eşitliği sağlayacak kural olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Yunanistan, bu notasında Türkiye'nin bölgede vermiş olduğu petrol arama izinlerini tanımadığını belirterek 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 2. maddesinin 2 ve 3. paragrafları hükümlerine göre, söz konusu adaların doğal kaynakları üzerinde araştırma yapmak ve bunlardan yararlanmak konusunda egemen haklara sahip olduğunu ve bu hakları saklı tuttuğunu açıklamıştır.

Yunanistan'ın 7 Şubat 1974 tarihli notasına cevap olarak Türkiye'nin vermiş olduğu 27 Şubat 1974 tarihli notada Türkiye, TPAO'ya araştırma izinleri verilmeden önce uluslararası hukuk kuralları ve yasal koşulların dikkatle incelendiği, 1958 Cenevre Sözleşmesi ve Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı sorununda Uluslararası Adalet Mahkemesinin vermiş olduğu kararı dikkate aldıklarını belirtmiştir. Türkiye bu notasında kıta sahanlığı sorununa hukuki ve siyasi yaklaşımını dile getirmiş ve tezlerini açıklamıştır. Türkiye'nin görüşüne göre, söz konusu hükümlerden hareket edildiğinde, Ege Denizi'nin yatağında yapılacak olan bir jeomorfolojik araştırma, Anadolu'nun doğal uzantısını oluşturan Türk kıyılarından itibaren deniz altı alanlarının küçük derinliklerde uzanmakta olduğunu gösterecektir. Bu nedenle Türk kıyılarının yakınında bulunan Yunan adalarının Anadolu'nun doğal uzantısı üzerinde yer almış olmalarından dolayı kendilerine özgü bir kıta sahanlıkları olamaz.

Ayrıca, Türkiye, bu notasında kıta sahanlığının sınırlandırılması için uygulanacak hukuk kuralının, eşit uzaklık kuralı olduğunu kabul edemeyece-

ğini bildirmiştir. Aksine, kıyıları karşılıklı iki devlet arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasındaki esas kural, eşit uzaklık değil, devletler arasında bir anlaşmanın sağlanmasıdır. Cenevre Sözleşmesi ve Uluslararası Adalet Mahkemesinin vermiş olduğu kararlara göre eşit uzaklık kuralı, anlaşmaya varılamıyorsa ve özel şartlar başka bir sınırlandırmayı haklı göstermiyorsa, üçüncü bir seçenek olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte, iki ülke arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin olarak şimdiye kadar bir girişimde bulunulmamıştır, buna karşın, Yunanistan Hükûmeti, göndermiş olduğu notasında da belirttiği gibi, 15 yıldan beri Ege Denizi'nde petrol arama izinleri dağıtmaktadır.

Türkiye'nin görüşüne göre; Uluslararası Adalet Divanının almış olduğu kararlar ve Cenevre Sözleşmesi hükümlerine göre adalar, sınırlandırmada ikincil bir öneme sahip bulunmaktadırlar. Hem adalar hem de Ege Denizi'nin bütünü, tipik bir "özel durum" oluşturmaktadır; bu nedenle uluslararası deniz hukuku kurallarına başvuruda bulunmak için uygun bir şekilde görüşmelere başlanmalıdır (Aksu 2010, Heraclides 2003: 203-206).

İki ülke arasında gerçekleşen bu nota değişimlerinden sonra taraflar, karşılıklı olarak birbirlerinin yaklaşımlarından haberdar olmuş ve Yunanistan, 24 Mayıs 1974 tarihinde vermiş olduğu bir başka nota ile 1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözleşmesi'nin karara bağlamış olduğu pozitif hukuk kurallarına dayanarak Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak bir sınırlandırmaya karşı olmadığını açıklamıştır. Türkiye de 5 Haziran 1974 tarihinde Yunanistan'a vermiş olduğu bir nota ile Yunanistan'ın bu yaklaşımını olumlu karşılamış, soruna çözüm bulunabilmesi için, sorunun acelesi ve önemi dikkate alınarak Yunanistan tarafından belirlenecek bir tarihte yapılacak olan görüşmelere katılmaya hazır olduğunu bildirmiştir.

İki ülke arasındaki nota değişimleri sürerken 29 Mayıs 1974 tarihinde, Türkiye'nin, TCG ÇANDARLI (Askerî Araştırma Gemisi) adlı araştırma gemisine Ege Denizi'nde manyetometrik araştırmalarda bulunmak için Ege'ye açılmasına izin vermesi üzerine Yunanistan, Türkiye'yi 14 Haziran 1974 tarihinde protesto etmiştir. Yunanistan'ın protesto notası, Türkiye tarafından 4 Temmuz 1974 tarihinde bu ülkeye verilen bir başka nota ile geri çevrilmiş,

Türk kıyılarının yakınında bulunan Yunan adalarının Anadolu'nun doğal uzantısı üzerinde yer almış olmalarından dolayı kendilerine özgü bir kıta sahanlıkları olamaz.

Çandarlı gemisinin uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde Türk kıta sahanlığı üzerinde araştırma görevini yerine getirdiği, bu araştırma çalışmalarının petrol arama ayrıcalıkları programı çerçevesinde sürdürüleceğini belirtmiştir.

Bu nota değişiminden kısa bir süre sonra Türkiye, 18 Temmuz 1974 tarihinde, TPAO'ya yeni araştırma izinleri vererek araştırma sahalarını genişletmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasındaki kıta sahanlığına ilişkin nota değişimleri, kısa süre sonra ortaya çıkan Kıbrıs bunalımı dolayısıyla bir süre ikinci plana itilmiş ve 22 Ağustosta Yunanistan'ın Türkiye'ye yeni bir nota vererek daha önce verilmiş olan notalardaki Yunan görüşlerinin korunduğunu bildirmesi ve Türkiye'nin arama bölgesini genişletmesini protesto etmesiyle yeniden gündeme gelmiştir. 16 Eylül 1974 tarihinde Türkiye, Yunanistan'ın notasını geri çevirmiş, TPAO'nun Ege Denizi'nde araştırma yapacağı bölgeleri Türk kıta sahanlığı olarak nitelendirmiş ve bu nedenle, Yunanistan'ın söz konusu bölgeler üzerindeki iddialarının yasal dayanağının olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte Türk Hükümeti, karşılıklı kıyıları iki ülkenin paylaştığı Ege Denizi'nde söz konusu deniz alanlarında kıta sahanlığı sınırlarının tespiti sorununun, kabul edilebilir ortak bir çözüme kavuşturulmasının doğrudan görüşmeler yoluyla sağlanabileceğine inandığını eklemiştir.

Daha sonra iki ülke arasında nota değişimleri sonrasında, konuya ilişkin görüşmelere başlanması konusunda görüş birliği sağlanmış ve Bakanlar düzeyindeki ilk toplantı, 17-19 Mayıs 1975 tarihinde Roma'da gerçekleşmiştir. Yapılan ortak açıklamada, tarafların uzmanlar düzeyinde yakın bir zamanda görüşmelere başlayacağı açıklanmış ve iki ülke Dışişleri Bakanlarının Brüksel'de tekrar bir araya gelmeleri kararlaştırılmıştır.

31 Mayıs 1975 tarihinde Brüksel'de bir araya gelen Türk ve Yunan Başbakanları, görüşmeler sonrasında açıkladıkları ortak bildiriyle, iki ülke arasındaki sorunların barışçı yöntemler kullanılarak yapılacak olan görüşmelerle çözümlenmesi ve kıta sahanlığı sorununun da Uluslararası Adalet Divanı tarafından çözümlenmesi gerektiği üzerinde karara vardıkları, bu bağlamda, Ege Denizi kıta sahanlığı sorunuyla ilgili uzmanlar toplantısının ve hava sahasına ilişkin uzmanlar toplantısının toplantı tarihlerini öne almayı kararlaştırdıkları açıklanmıştır. Brüksel Ortak Bildirisi, ilerleyen dönemlerde iki ülke arasında farklı yorumlanmıştır. Yunanistan, Brüksel Bildirisiyle iki ülkenin Ege Denizi kıta sahanlığı sorununu Uluslararası Adalet Divanına götürmek için görüş birliğine vardıklarını ileri sürerken Türkiye, konunun görüşmeler yoluyla çözümlenmesi için gereken adımların atılmadığında ısrarlı olmuştur. Yunanistan ise, Türkiye'nin ısrarlı olduğu görüşmeler konu-

sunu, iki ülkenin sorunu Uluslararası Adalet Divanına götürmeleri için gereken hazırlıklara ilişkin olarak değerlendirmiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasında sürdürülen nota değişimleri sonrasında, iki ülke arasında görüş ayrılıkları giderek belirginleşmiştir. Taraflar, bir yandan notalarla görüşlerini açıklama yoluna giderken soruna ilişkin olarak uzmanlar düzeyinde yapılan bir dizi görüşmeden de sonuç alınamamıştır. 31 Ocak 1976 tarihinde Bern’de uzmanlar düzeyinde yeniden bir araya gelen iki ülke temsilcileri ortak bir sonuca ulaşamamışlardır. 19-20 Haziran 1976 tarihleri arasında Bern’de yeniden bir araya gelen Türk ve Yunan temsilcileri görüşmelere devam etmiş, ancak yine sonuç çıkmamıştır.

Türkiye’nin 6 Ağustos’tan itibaren MTA SİSMİK 1 gemisini Ege Denizi’ne göndererek sismik araştırmalara başlaması, Yunanistan’ın şiddetli tepkisine yol açmıştır. Yunanistan’ın Ege Denizi’nde yapılacak olan araştırmaların kendi iznine bağlı olduğunda ısrar etmesi, gerginliğin azaltılmasına ilişkin görüşmelerde araştırma gemisinin izleyeceği rotanın önceden Yunanistan’a verilmesi ve askerî gözetlemede bulunmakta ısrarlı olması, görüşmelerin çıkmaza girmesine yol açmıştır. Yunanistan’ın, 7 Ağustosta Türkiye’ye bir protesto notası vermesi üzerine Türkiye, Yunanistan’a vermiş olduğu 8 Ağustostaki notasıyla, Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi kıta sahanlığı sınırlandırma çabalarının başarısız kalmasından dolayı, Yunanistan’ın, kara sularının ötesindeki bölgeleri “Yunan kıta sahanlığı” olarak değerlendirmesini uluslararası hukuk, ilke ve kurallarına aykırı olarak değerlendirmiş. Yunan egemenlik haklarının ihlal edildiğine ilişkin iddiaları dayanaksız olarak nitelendirmiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye, MTA SİSMİK I araştırma gemisinin kara sularının dışında araştırma çalışmalarını yürüttüğünü ve bu bölgelerde henüz bir sınırlandırmaya gidilmediğini belirtmiş, ikili görüşmeler yoluyla her iki tarafın da kabul edebileceği bir çözümün bulunması gereği üzerinde durarak MTA SİSMİK I araştırma gemisinin planlanan çalışmalarını sürdüreceğini açıklamıştır.

Türkiye’nin araştırma çalışmalarına devam etmesi karşısında Yunanistan, bir yandan Türkiye’yi protesto etmiş, diğer yandan da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Adalet Divanına başvuruda bulunarak Türkiye’yi şikâyet etmiştir. Yunanistan’ın, 10 Ağustosta BM Güvenlik Konseyini acil olarak toplantıya çağırması üzerine toplanan Güvenlik Konseyi, 24 Ağustos 1976 tarihinde ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya’nın sunmuş olduğu bir karar tasarısını kabul ederek Türkiye ve Yunanistan’a aralarındaki uyuşmazlığı BM ilkelerine uygun yöntemleri dikkate alarak doğrudan görüşmelerle çözümlendirmeleri tavsiyesinde bulunmuş; iki ülke arasında görüşmeler sürecini kolaylaştırmak amacıyla, mevcut gerginliğin azaltılması yönünde tarafların ellerinden gelen bütün çabayı göstermelerini istemiştir.

Güvenlik Konseyi, kabul ettiği karar tasarısıyla, uyuşmazlığa taraf olan Türkiye ve Yunanistan arasında bir tercih yapmaktan kaçınmış, bir yandan tarafların uyuşmazlığı doğrudan görüşmeler yoluyla çözmelerini önerirken diğer taraftan da tarafları, uyuşmazlığın giderilebilmesinde Uluslararası Adalet Divanının muhtemel katkılarına dikkate almaya davet etmiştir.

Uluslararası Adalet Divanı ise Yunanistan'ın geçici Önlemler alınmasına ilişkin istemini öncelikli olarak ele almış ve 11 Eylül 1976 tarihli kararında, tartışma konusu olan alanlarda girişilecek araştırma işlemlerinin tarafların haiz olmadıkları hakların doğumuna veya haiz oldukları hakların yitirilmesine yol açmayacağını belirttiikten sonra, Türkiye tarafından yapılan sismik araştırmaların deniz yatağı ve toprak altına ve doğal kaynaklarına zarar verebilecek nitelikte olmadığını, kaynakların kullanılması ve tahsisi gibi bir işlemin yapılmadığını dikkate alarak olayda, Statünün 41. maddesi anlamında dava konusu olan haklara **giderilmesi imkânsız olan bir zararın verilmesi tehlikesinin bulunmadığına karar vermiştir.**

2-11 Kasım tarihleri arasında Bern'de görüşmelerde bulunan Türk ve Yunan temsilciler, bu görüşmeler sonrasında bir ilkeler anlaşması imzalayarak kıta sahanlığının sınırlandırılmasında karşılıklı rızalara dayanarak oluşturulacak bir anlaşmanın sağlanabilmesi için samimi, ayrıntılı ve güven içerisinde bir yaklaşım izlemeyi, yapılacak olan görüşmelerin, içeriğinden dolayı gizli tutulmasını kararlaştırmışlardır. Sözleşme'ye göre, iki ülke de bu konudaki siyasi ve hukuki görüşlerini koruyarak bu Sözleşme'nin ayrıntıları ve görüşmeler sırasında yapılan önerileri, herhangi bir dış ortamda kullanmama yükümlülüğüne girmiş, ortaklaşa yapılmasına karar vermedikçe, görüşmelerin özüne ilişkin olarak basına açıklama yapmamayı ve bilgi sızdırmamayı kararlaştırmışlardır. Bunun yanı sıra, taraflar Ege Denizi kıta sahanlığı ile ilgili olarak görüşmelere zarar verebilecek girişimlerden kaçınmayı yükümlenmiş, ikili ilişkilerle ilgili olduğu kadar, diğer tarafı güvensizliğe itebilecek herhangi bir inisiyatif ya da davranıştan kaçınmayı kararlaştırmışlardır. Ayrıca, iki ülke arasında kıta sahanlığının sınırlandırılması sırasında uygulanabilecek pratik kriter ve temel ilkelere ulaşabilmek amacıyla, bu konuya ilişkin uluslararası hukuk kurallarını ve yapılageliş durumunu araştırmayı kararlaştırmış ve bu amaçla, ulusal temsilcilerden oluşturulacak bir karma komisyonun kurulmasında anlaşmışlardır.

Bern Anlaşmasının açıklanmasından sonra taraflar arasındaki ilişkilerde yeni bir dönem başlamış, gerginlik geçici olarak azalmıştır. 1978 Montreux Zirvesinde yeniden bir araya gelen Türk ve Yunan Başbakanları, iki ülke arasındaki ilişkileri gözden geçirmiş, görüşmelerin karşılıklı güven ortamı içerisinde sürdürülmesine karar vermişlerdir.

Bern Anlaşması ile oluşturulan denge çerçevesinde tarafların Ege Denizi kıta sahanlığı sorununa adil ve kalıcı çözüm bulma çabaları, iki ülke arasındaki diyalogun yönelimine bağlı olarak dalgalanma göstermiştir. Bu bağlamda, her ne kadar kıta sahanlığı sorununa somut bir çözüm getirmekten uzak kalmışsa da Bern Anlaşması, iki ülke arasındaki görüşmelerin ve diyalogun yeniden kurularak gerginliğin azaltılması açısından oldukça önemli bir rol oynamıştır.

Ancak, 1987 başlarında Yunanistan'ın Bern Anlaşmasından doğan yükümlülüklerini geçersiz sayarak, Ege Denizi'nde yeniden petrol arama faaliyetlerinde bulunacağını açıklaması Türk-Yunan ilişkileri açısından, kıta sahanlığı sorununun yeniden gündeme gelerek gerginliğin artmasına yol açmıştır. Türkiye, bu duruma karşı çıkmış ve Bern Anlaşmasına aykırı düşen bu gibi davranışlara izin vermeyeceğini açıklamıştır.

Kıta sahanlığı sorununda 1987 Martında ortaya çıkan gerginlik, iki ülke ilişkilerinin yönelimi açısından oldukça önemli noktaları ortaya çıkarmıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasında çıkan gerginlik, karşılıklı suçlamalarla tırmanma gösterirken Türkiye, Yunanistan'ın tartışmalı bölgelerde petrol aramasını önlemek için harekete geçeceğini açıklamış ve Piri Reis araştırma gemisini Ege Denizi'ne göndermiştir. Gerginliğin artmasına paralel olarak her iki ülkede de silahlı kuvvetler alarma geçirilmiş ve sonunda bunalımın giderilebilmesi için NATO, AET ülkeleri ve ABD'nin yoğun çabası gerekmiştir. Yunan savaş uçaklarının Ege Denizi'nde araştırma faaliyetlerini yürüten Piri Reis araştırma gemisini taciz etmesi, iki ülke arasında sert protesto notalarına konu olmuştur.

Karşılıklı olarak yapılan bu açıklamalardan sonra, iki ülke arasında diplomatik girişimler hızlanmış ve NATO Genel Sekreteri Carrington ve ABD diplomatik çevrelerinin çabalarıyla bunalım hafifletilmiştir. Bunalımın azaltılmasında Yunanistan'ın tartışmalı sularda petrol aramaktan vazgeçtiğini diplomatik yollardan Türkiye'ye bildirmesi ve Kuzey Ege Petrol Şirketinin "28 Mart tarihine kadar Taşoz adası doğusunda petrol çıkarmaya başlayacağına ilişkin planlarını askıya aldığı" açıklaması etkili olmuştur.

Kıta sahanlığı sorununda 1987 Martında ortaya çıkan gerginlik, iki ülke ilişkilerinin yönelimi açısından oldukça önemli noktaları ortaya çıkarmıştır. Bir kez, Yunanistan'ın sıklıkla vurgulamakta olduğu Bern Anlaşmasının geçersiz olduğuna ilişkin yaklaşım, her iki ülkenin ulusal kara suları dışında,

tartışmalı bölgelerde, petrol arama faaliyetlerine girişmeyeceklerini açıklamasıyla, yerini Bern Anlaşmasının geçerli olduğu yaklaşımına bırakmıştır. Bunalımın ortaya çıkarmış olduğu bir diğer sonuç ise Yunanistan, bu bunalım sırasında AET ve NATO üyesi ülkeler ve ABD'ye karşı suçlayıcı bir yaklaşım sergilemiş ve özellikle, Türkiye'nin ilişkilerinin soğuk olduğu Bulgaristan ile yoğun diplomatik iletişim kurmuş, Varşova Paktını gelişmelerden haberdar etmiştir. Ayrıca, gerginliğin artmasıyla birlikte Yunanistan, ülkesinde bulunan Nea Makri Amerikan üssünü geçici olarak kapatma kararı alarak ABD'nin iki ülke arasındaki bunalım sırasındaki tutumuna sert tepki göstermiştir.

Bütün bunların yanı sıra, 1987 Martında Ege Denizi kıta sahanlığına ilişkin bunalım, iç politika açısından her iki ülkede de hükümetlere karşı sert eleştirilerin yapılmasına yol açmış, hükümetler bunalım sırasında ulusal çıkarları tam olarak koruyamamakla suçlanmışlardır.

Kıta sahanlığı konusunda iki ülkenin de “şimdilik” kaydıyla uluslararası sularda petrol arama faaliyetlerine girişmeyeceklerini açıklamalarından sonra, iki ülke arasındaki muhtemel savaş riski geçici olarak ertelenmiş bulunmaktadır. Gerçi gerginlik atlatılmıştır, ancak, taraflar arasında sorunun özüne ilişkin görüş ayrılıklarının yanı sıra sorunun hukuki mi yoksa siyasi bir sorun mu olduğuna ilişkin yaklaşım farklılıkları da gündemde varlığını sürdürmektedir.

Davos süreci içerisinde başlayan ikili iletişim ve görüşmeler ise taraflar arasındaki sorunların çözümlenmesine yönelik olmaktan çok, iki ülke arasındaki güven ve doğrudan iletişimin yeniden kurularak geleceğe yönelik bir zeminin hazırlanmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, kıta sahanlığına ilişkin uyuşmazlık konusunun daha uzun süre çözümlenemeyeceği söylenebilir. Bu gelişmeler çerçevesinde Yunanistan, kıta sahanlığına ilişkin beklentilerini, özellikle, ulusal kara suları sınırını 6 milden 12 mile çıkarma hakkını kullanabileceği bir ulusal/uluslararası ortam beklentisi içerisine girmiş bulunmaktadır. Türkiye'nin böylesi bir kararı savaş nedeni olarak değerlendirmesi, Yunanistan'ın bu yöndeki çabalarını şu an için engellemektedir.

C. Adaların Silahlandırılması Sorunu

Günümüzde zaman zaman Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde gerginliğe ve güvensizliğe yol açan Önemli sorunlardan biri, Yunanistan'ın egemenliği altında yer alan, ancak, uluslararası antlaşmalarla silahsızlandırma yükümlülüğüne girmiş olduğu adaları, önce gizli daha sonra açıktan, silahlandırmaya başlaması oluşturmaktadır. Bütün Doğu Ege adalarının Yu-

nanistan tarafından askerleştirilmesi ya da tahkim edilmesi önceleri sivil havaalanları vb. askerî amaçlarla da kullanılabilir tesislerin adalarda kurulması ile başlamıştır. F.C. Erkin'e göre, bu tür tesislerin kurulmasının ilk örneğini, Türkiye'nin de itiraz etmemesi sonucu, NATO Başkan Yardımcıları Konseyinde 1952'de Leros adasına turizm amaçlı bir havaalanının kurulması kararı oluşturmaktadır. 1947 Paris Sözleşmesi ile çok geniş kapsamlı askerden arındırılma hükümlerine sahip Oniki Adalar dâhil, Doğu Ege adalarının askerleştirilmesi ve tahkim edilmesinin göze çarpar bir biçimde gerçekleştirilmesi, iki devletin Kıbrıs konusunda aralarının iyice açıldığı dönem olan 1960'lı yılların ortalarına rastlamaktadır. Yunanistan'ın uluslararası hukuk kurallarına aykırı olarak gerçekleştirdiği bu durum, Türkiye'nin Yunanistan'a bütün adalarla ilgili olarak açıkça kınama notası göndermesini gerektirecek boyutlara ulaşmıştır (Pazarcı 1986: 31).

29 Haziran 1964'te bu ülkeye verilen nota ile Türkiye; bu durumu ilk olarak Yunanistan'ın dikkatine sunarak Rodos ve İstanköy'de yapıldığı tespit edilen tahkimata antlaşmalara uyularak son verilmesini istemiştir. Yunanistan ise Temmuz 1964'te verdiği cevapta antlaşmalara uyduğunu ve söz konusu adalarda tahkimat yapmadığını bildirmiştir. Benzer bir tartışma da Yunanistan'ın 1969 yılında Limni adasını silahlandığına ilişkin olarak yaşanmıştır. 2 Nisan 1969 tarihinde Türkiye, Yunanistan'a vermiş olduğu bir notada Yunanistan'ın Limni'de yapmış olduğu silahlandırma ve alt yapı çalışmalarının bu adaların antlaşmalarla silahsızlandırılmış statüsüne aykırı olduğu belirtilmiş, Yunanistan ise 10 Mayıs 1969 tarihli cevabi notasında antlaşmalara saygılı olduğunu belirterek; *"Bu adanın havaalanında yapılmakta olan çalışmaların sivil havacılık ihtiyaçlarına cevap vermek üzere gerçekleştirilmektedir."* demiştir.

Yunanistan, adaları silahlandırırken bir yandan bu adaların uluslararası statüsünü düzenleyen antlaşmaların geçerliliğini tartışma konusu hâline getirmiş, diğer yandan ise uluslararası sistemdeki değişimlerin bu antlaşmaların kurmuş olduğu statüyü geçersiz kıldığını savunmaya başlamıştır. Antlaşmaların hukuki geçerliliği açısından iki ülke arasındaki tartışmalar sürerken Yunanistan, NATO savunma sistemi çerçevesinde sorunu ele alarak öncelikle Limni olmak üzere Yunanistan'a ait olan adaların NATO savunma planları içerisine alınmasını, bu yolla silahlandırma girişimlerine meşruluk ve destek sağlamaya çalışmaktadır. Fiilî olarak silahlandırılmış bulunan bu adaların NATO savunma planlarına dâhil edilmesi yolundaki Yunan çabaları büyük ölçüde bu çabalara siyasi-hukuki dayanak sağlayabilmek endişesine yöneliktir.

Türkiye ve Yunanistan arasında adaların silahlandırılmasına ilişkin görüş ayrılıkları, iki ülke arasında Lozan Barış Antlaşmasının kurduğu dengeğin bugün Yunanistan tarafından değiştirilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır.

Ege Denizi'nde Yunanistan'ın egemenliğine bırakılmış olan adaların silahlılandırılacağına ilişkin üç temel bağittan söz edilebilir. Bunlardan birincisi, 1923 Lozan Barış Antlaşmasıdır. Lozan Barış Antlaşmasının 12. maddesi hükmüne göre;

"...Doğu Akdeniz adaları ve özellikle Limni [Lemnos], Semadirek [Samothece], Midilli [Lesbos], Sakız [Chios], Sisam [Samos] ve Nikarya [Ahikerya] adaları üzerinde Yunan egemenliğine ilişkin... 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükümetine bildirilen karar, işbu Antlaşmanın İtalya'nın egemenliği altına konulan ve on beşinci maddede yazılı olan adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak koşulu ile doğrulanmıştır."

NATO'nun
Türkiye ve
Yunanistan için
genel güvenlik
sistemi oluştur-
muş olması,
adaların silah-
tan ve asker-
den arındırılmış
statülerinin ge-
çersiz kalma-
sına yol
açmıştır.

Aynı Antlaşmanın 13. maddesi ise;

"Barışın korunmasını sağlamak amacıyla, Yunan Hükümeti, Midilli [Lesbos], Sakız [Chios], Sisam [Samos] ve [Ahikerya] Nikarya adalarında aşağıdaki önlemlere saygı göstermeyi yükümlenir. " diyerek; "bu adalarda hiçbir deniz üssü ve hiçbir istihkam kurulamayacaktır." hükmünü getirmektedir. 13. madde hükmüne göre, "Yunan savaş uçakları ve öteki hava araçlarının Anadolu kıyısındaki topraklar üzerinde uçuşu yasaklanacaktır; buna karşılık, Türkiye Hükümeti de savaş uçaklarının ve öteki hava araçlarının sözü geçen adalar üzerinde uçuşunu yasaklayacaktır... Söz konusu adalarda Yunan Silahlı Kuvvetleri, silah altına alınıp yerinde eğitilebilecek olan normal askerî birlikler ve

tüm Yunanistan topraklarındaki jandarma ve polis sayısı ile orantılı olacak bir jandarma ve polis örgütü ile sınırlı kalacaktır. "

Bu konudaki ikinci bağit ise 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesidir. Sözleşme'nin 4. maddesi hükmüne göre;

"... Ege Denizi'nde, Semadirek [Samothece], Limni [Lemnos], [Gökçeada] İmroz, Bozcaada ve Tavşan adaları" askerden arındırılacaktır. Sözleşme'nin 6. maddesinde ise askerden arındırma şartları ve statü belirlenmiştir.

Üçüncü bağit, Oniki Adalar'ın Yunanistan'ın egemenliğine bırakılmasını düzenleyen 1947 Paris Barış Antlaşmasıdır. *"Türkiye'nin tarafı bulunmadığı 1947 Paris Barış Antlaşmasının 14. maddesi ile XIII. Eki uyarınca Oniki Adalar'ın*

en ileri biçimde askerden arındırılması öngörülmektedir. Bu adalarda her türlü askerî üs, tesis ve tahkimat yasaklanmakla kalmamakta, ayrıca, askerî eğitim ve silah üretimi de yasaklanmaktadır.”

Antlaşma hükümlerine aykırı olarak Yunanistan'ın, egemenliğindeki adaları silahlandırması, buralarda askerî havaalanları, deniz üsleri ve yığınaklar yapması, hukuki açıdan Yunanistan'ın bazı gerekçelere dayanmasını gerektirmiştir. Yunanistan'ın söz konusu adaları silahlandırırken dayandığı görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Adaların silahsızlandırılacağına ilişkin antlaşmaların yapıldığı şartların süreç içerisinde köklü değişikliklere uğramış olduğu, dolayısıyla bu konuyu düzenleyen hükümlerin geçersiz olduğu iddiası:

Buna göre; savaş sonrasında iki ülke arasında denge kurmayı amaçlayan silahsızlandırmaya ilişkin hükümler içeren antlaşmalar, savaş sonrasında iki ülke arasında dostluk, barış ve iş birliğinin geliştirilmesiyle gereksiz olmuştur. Nitekim, Türkiye, 1936 yılında uluslararası şartların ve Akdeniz'deki gelişmelerin dengede değişikliğe yol açtığını ileri sürerek Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini ileri sürmüş ve 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi, bu görüşe uygun olarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla, şartların değişmiş olduğu gerçeği, Yunanistan, egemenliğindeki adaları silahlandırırken de kullanılabilir. Bunun yanı sıra, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ve bölgesel güç değişiklikleri silahsızlanmaya ilişkin antlaşmaların yapıldığı şartların köklü değişimler geçirdiğini göstermektedir. Türkiye ve Yunanistan, bu köklü değişimlerin dışında kalmayarak NATO savunma sistemi içerisinde yer almışlardır. Bununla bağlantılı olarak, NATO'nun Türkiye ve Yunanistan için genel güvenlik sistemi oluşturmuş olması, adaların silahtan ve askerden arındırılmış statülerinin geçersiz kalmasına yol açmıştır.

Bu bağlamda ileri sürülen bir diğer gerekçe ise Türk Dışişleri Bakanı T.R. Arasın, 31 Temmuz 1936 tarihinde TBMM'de yapmış olduğu konuşma sırasında, Türkiye'nin Boğazlar bölgesini silahlandırmaya başlamasına imkân tanıyan Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin kabulü ile Yunanistan'ın da Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabileceğine ilişkin açıklamasıdır. Yunanistan, T.R. Aras'ın bu sözlerinin Montreux Sözleşmesi'nin gerçek yorumunu oluşturduğunu ve anılan adaların Montreux Sözleşmesi ile askerleştirilebileceğini kanıtladığını bildirmektedir.

Bütün bunların yanı sıra, **Yunanistan'ın özellikle Oniki Ada'ya ilişkin olarak ileri sürdüğü bir diğer iddia ise** Türkiye'nin, 1947 Paris Barış Antlaşmasına taraf olmaması nedeniyle, bu antlaşmaya dayanarak Yunanistan'ın

adaları silahlandırma hakkına karşı çıkamayacağıdır. Yunanistan'ın yaklaşımına göre, bir antlaşma ancak onu imzalayanlar arasında hak ve yükümlülükler doğuracağından, üçüncü devletleri bağlamaz ve hak doğurmaz. Bununla birlikte, Yunanistan'a göre, 1947 Paris Barış Antlaşması ile silahlansızlandırılan İtalya'nın 1950'lerden itibaren silahlandırılması, statü değişikliğine yol açtığından Yunanistan da Oniki Ada'nın silahlansızlandırılacağına ilişkin hükümlerle bağılı olmayacaktır.

BM Antlaşmasının Vermiş Olduğu Meşru Savunma Hakkına İlişkin İddia

Yunanistan, özellikle 1974 Kıbrıs olaylarından sonra Doğu Ege adalarını Türkiye'nin tehdit ettiğini ileri sürerek, bu veriyi iddiasının temel taşı yapmaktadır. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 51. maddesi de üye devletlere meşru savunma, hakkını tanıdığına göre, Yunanistan böyle bir tehdit karşısında adaları askerleştirme hakkının doğduğunu ileri sürmektedir.

Yunanistan'ın ileri sürmüş olduğu iddialar karşısında Türkiye, adaların silahlansızlandırmasına ilişkin antlaşmaların **geçerli** olduğunu savunmuştur. Türkiye'nin görüşüne göre, Yunanistan'ın egemenliğine bırakılan, ancak, silahlansızlandırılması kararlaştırılan adalara ilişkin antlaşmaların yapıldığı dönem şartları ile günümüz şartları arasında Türkiye'nin güvenliği ve çıkarları, savunması açısından bir fark bulunmamaktadır. Yunanistan'ın ileri sürdüğünün aksine, Türkiye'nin Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin hazırlanışında şartların değişmiş olduğuna ilişkin görüşlerini, adalara uygulamak mümkün değildir. Gerçekten de, Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile Türk Boğazlarının Milletler Cemiyeti ve dört büyük devletin güvencesi altına konulmuş olması, söz konusu Yunan adaları ile Türk Boğazları arasındaki statü farklılığını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, 1930'ların ikinci yarısından itibaren uluslararası ve bölgesel gelişmelerin etkisini en fazla hissettirdiği konulardan birisi, Türkiye açısından, Boğazların etkin güvenliğinin ve savunmasının sağlanabilmesi konusu oluşturmuştur. Bu nedenle, Türkiye, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde öngörülen etkin güvencelerden yoksun kalma riski karşısında Boğazlardaki egemenliği ve Türkiye'nin güvenliğini garanti altına alabilecek yeni bir sözleşmenin yapılmasını imzacı devletlere bildirmiş ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi, esas olarak Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenlik haklarını ve Türkiye'nin güvenliğini garanti altına almak amacıyla düzenlenmiştir. Kaldı ki Yunanistan, şartların değişmiş olduğuna ilişkin olarak bir girişimde bulunarak Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerden adaların silahlandırılması yönünde yeni bir düzenlemeye gidilmesini ve onlardan bu yönde rıza beyanında bulunmalarını istememiştir.

Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerini aldığı ve Türkiye'nin, Boğazları silahlandırmasına paralel olarak Yunanistan'ın da Limni ve Semadirek adalarını silahlandırabilmesine imkân tanıdığına ilişkin olarak, T.R. Aras'ın, TBMM'de yapmış olduğu konuşmanın Türkiye'yi ne şekilde bağladığına ilişkin olarak oldukça farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Gerçekte, kişisel bir değerlendirme olup olmadığı tartışma konusu olan bu yaklaşımın Türkiye'yi bağlayabilecek bir nitelik taşıyabilmesi ve Yunanistan'a adaları silahlandırabilme olanağı sağlayabilmesi için her şeyden önce bütün imzacı devletlerin ortak iradelerinin bu yönde olması gerekir ki bu durum gerçekleşmemiştir.

Yunanistan'ın ileri sürmüş olduğu iddialar karşısında Türkiye, adaların silahsızlandırmasına ilişkin antlaşmaların geçerli olduğunu savunmuştur.

Türkiye açısından, Yunanistan'ın adaları silahlandırırken ileri sürmüş olduğu, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ni ortadan kaldırdığına ilişkin görüşleri bir an için kabul edilmiş olsa dahi bu durumda Lozan Barış Antlaşmasınının 12 ve 13. maddelerinin hâlen yürürlükte olması, Yunanistan'a adaları silahsızlandırma yükümlülüğü getirmektedir. Kaldı ki Yunanistan'ın 1969 yılında bir Türk protestosuna verdiği cevapta "... Yunanistan'ın bu adaları silahlandırmama yükümlülüğünü ihlal etmediğini." belirtmesi (Heraclides 2003: 216), onun bu yükümlülüğü kabul ettiğini göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası şartların değişmiş olması ve Türkiye ile Yunanistan'ın NATO savunma sistemi içerisinde yer almış olması da Yunanistan'a adaları anlaşmalara aykırı olarak silahlandırma hakkı vermemektedir. NATO Antlaşmasınının hiçbir hükmü de üyeleri

arasında var olan herhangi bir askerden arındırma hükmününün düştüğü yolunda bir yoruma yer verir nitelikte değildir. Tam aksine, NATO Antlaşmasınının 8. maddesi taraflar arasında bu Antlaşmaya aykırı hiçbir hükmün bulunmadığını bildirmek suretiyle, Türkiye ve Yunanistan'ın bu Antlaşmaya katılmaları sırasında yürürlükte olan ilgili askerden arındırma hükümlerinin bir hukuksal çelişki doğurmadığını teyit etmiş olmaktadır.

Yunanistan'ın Oniki Adalar'ın silahlandırılması sırasında dayandığı görüşler de Türkiye açısından, kabul edilebilir nitelikte değildir. Gerçekten de Türkiye, 1947 Paris Barış Antlaşmasına taraf devletlerden biri olmamakla beraber, Lozan Barış Antlaşmasınının 16. maddesi uyarınca adaların daha sonra

belirlenecek statüsünde ilgili taraflardan biri olarak kendisi dışında alınacak bir kararla tespit edilecek olan statüyü önceden kabullenmekle yükümlenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin dolaylı olsa da Yunanistan'a karşı bu Antlaşmanın hükümlerinden yararlanma hakkı bulunmaktadır. Ayrıca Yunanistan'ın 1947 Paris Barış Antlaşmasını ihlal ederek Oniki Adaları silahlandırdığını ileri sürerken Türkiye, bu Antlaşmanın uluslararası hukuk açısından objektif statü yaratmakta olduğu gerçeğine dayanmakta ve bu noktadan hareketle, Antlaşmayı imzalayan devletlerden biri olmamasına karşın, üçüncü devletlerin hak ve çıkarlarını korumak bakımından bu antlaşmalarda yer alan hükümlerin kendisi bakımından da ileri sürülebileceğini bildirmiştir.

Yunanistan'ın, adaları silahlandırma çabaları sırasında 1974 sonrası dönemde sıklıkla vurgulanan, BM Antlaşmasının 51. maddesinde düzenlenmiş bulunan meşru savunma hakkı da hukuksal açıdan Yunanistan'a adaları silahlandırma hakkı tanımaktan uzaktır. En başta, BM Antlaşmasının 51. maddesi meşru savunma hakkının bir doğal hak olduğunu kabul ettikten sonra bu hakka başvurma şartlarını düzenlemektedir. Bu koşullardan birincisi, **meşru savunma hakkının ancak silahlı bir saldırıya uğranıldığı zaman kullanılabilir**dir. Dolayısıyla, tehdit gerekçesi ile meşru savunma hakkının kullanılması söz konusu değildir. Kaldı ki meşru savunma hakkının niteliği, bir silahlı saldırıya yine silahla cevap verilmesi biçiminde ortaya çıkmasını gerektirmektedir. Böyle bir saldırı olmadan meşru savunma hakkı fiilen kullanım dışı bulunduğundan, adaları silahlandırma işleminin de bir meşru savunma eylemi olarak değerlendirilmesi imkânı yoktur. Diğer yandan, fiilî bir saldırının olması durumunda bile, silahlı cevap vermenin gerekmediği bir duruma ulaşılması ile meşru savunma hakkı da sona ermektedir. Bu konuda Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 9. maddesi hükmünde taraflara şu yükümlülük getirilmektedir:

"Eğer savaş durumunda Türkiye ya da Yunanistan, savaşan devlet haklarını kullanarak yukarıda belirlenen askerlikten arındırılmış duruma bir değişiklik getirmiş olurlarsa barış yapılı yapılmaz işbu Sözleşme 'de öngörülen rejimi yeniden kurmak zorunda olacaklardır. "

Yunanistan'ın Oniki Adalar'ın silahlandırılması sırasında dayandığı görüşler de Türkiye açısından, kabul edilebilir nitelikte değildir.

Ege Denizi'nde Yunan egemenliğinde olan adaların, bu adaların statülerini düzenleyen antlaşmalara aykırı olarak askerleştirilmesi/silahlandırılması, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında gerginleşen ikili ilişkiler bağlamında, yoğun tartışmalar ve hızlı bir silahlanma yarışına öncülük etmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında ilişkilerde gündeme ağırlığını koyan sorunlara, barışçıl, adil ve kalıcı bir çözüm yolunun bulunamaması, güven-sizliği artırmakla kalmamış, beraberinde iki ülke arasındaki sorunların ancak olası bir savaşla çözümlenebileceği kanısını yaygınlaştırmıştır. Nitekim, bunun sonucunda, Türkiye, NATO'ya tahsis etmiş olduğu silahlı kuvvetlerinin dışında, yeni bir silahlı kuvvet oluşturmuş ve Ege Ordusu (Dördüncü Ordu) olarak adlandırılan bu kuvvetler, Ege bölgesinde konuşlandırılmışlardır. Amfibi deniz harekâtlarını yapabilecek yetenekte olan bu kuvvetler, Yunanistan'da Türkiye'nin kendisine yakın olan Yunan adaları üzerinde hak iddiasında bulunduğu ve bu adaları elde edebilmek için uygun zamanı beklemekte olduğu spekülasyonlarının yaygınlaşmasına yol açmıştır. Buna karşılık, Türkiye, 1960'ların başından itibaren adaları antlaşmalara aykırı olarak silahlandırmaya başlayan Yunanistan'ın aksine, Ege Ordusunu 1975 yılında kurmuş olduğunu açıklayarak, Türkiye'nin, Yunanistan'ın egemenliğinde olan hiçbir toprak parçası üzerinde isteği bulunmadığını, aksine, Yunanistan'ın söz konusu adaların statülerini karara bağlayan uluslararası sözleşmelere aykırı olarak, iki ülke arasında kurulmuş olan dengeyi kendisi lehine değiştirmeye çalıştığını ileri sürmüştür.

Gerçekte sürekli bir "Türk tehditi"nin var olduğu iddiaları ve silahlanma çabaları, Yunanistan'ın egemenliği altındaki adaları ve özellikle stratejik konumu açısından öncelikli olan adaları, **antlaşmalardaki statülerini göz ardı ederek silahlandırmasına** kolaylık sağlamıştır. Muhtemel bir Türk-Yunan savaşı sırasında savaşın niteliğinin genel olarak hızlı ve kara savaşından daha fazla, kesin sonuç almaya yönelik, hava kuvvetlerinin ağırlıklı olarak kullanılacağı ve füze sistemlerinin büyük önem taşıyacağı açıktır. Böylesi bir durumda, Ege Denizi'ndeki Yunan adalarının çokluğu ve dağınıklığı, Türk kıyılarına yakınlığı, bu adalara stratejik bir önem kazandırmakta ve Türkiye açısından ulusal güvenlik ve toprak bütünlüğü yönünden sürekli olarak göz önünde bulundurulması gereken bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Aksu 2010, Pazarıcı 1988:153-160).

D. Egemenliği Tartışmalı Ada, Adacık, Kayalıklar Sorunu ve Kardak Krizi

Ege Denizi'nde ulusal egemenlik sınırlarını ilgilendiren bir diğer sorun da bu denizde hükümler sınırlarını belirleyen antlaşmalarda adaları belirtilen ve egemenlik devrinde mutabık kalınan adalar dışında kalan ada, ada-

cık ve kayalıklar üzerinde Yunanistan'ın egemenlik iddiasında olmasıdır. Bu bakımdan ele alındığında Türkiye ve Yunanistan arasında çıkan uyuşmazlığa ilişkin olarak başvurulacak en önemli metin olarak Lozan Barış Antlaşması ve bu Antlaşmanın 6, 12, 15 ve 16. maddeleri ile Paris Barış Antlaşmasının 14. maddesi görülmektedir.

Söz konusu Antlaşma hükümlerinin yorumlanması ve buna bağlı olarak, Ege Denizi'nde Türkiye ve Yunanistan arasında henüz bir deniz sınırının tespit edilmemiş olması, beraberinde bu antlaşmalarda adları sıralanmamış olan fakat Osmanlı Devleti'nin devamı olarak Türkiye'nin egemenliğinde kalan ada, adacık ve kayalıkların statülerinin de tartışılmasına yol açmıştır. Türkiye, açıkça söz konusu antlaşmalarda adları sıralanarak egemenlik devrini tanımış olduğu adalar ve adacıklar dışında kalan ada, adacık ve kayalıklara ilişkin egemenliğinin sürmekte olduğunu iddia ederken Yunanistan, söz konusu antlaşma hükümlerinin Türkiye'nin, Anadolu kıyılarından üç mil dışında kalan deniz alanında herhangi bir hak iddiasında bulunmasını engellemekte olduğunu ileri sürmektedir.

Kardak bunalımı, Ege Denizi'nde yeni bir sorunu ortaya çıkarmakla birlikte, Ege'de statüleri henüz tespit edilmemiş olan pek çok adacık ve kayalığın bulunduğunu ve iki ülke arasında bu konuda bir hukuki düzenleme yapılmasının zorunlu olduğunu göstermesi bakımından önemli bir gelişme olmuştur. Nitekim kısa bir süre sonra Türkiye henüz hukuki olarak statüsü kararlaştırılmamış olan bu tür adacık ve kayalıkları "gri bölgeler" olarak nitelendirmiş ve Gavdos adası olayında da görüldüğü gibi, statülerini tartışmaya başlamıştır. Kardak bunalımının ardından, TSK Harp Akademileri Komutanlığı tarafından hazırlanan Ege'nin statüsüne ilişkin bir raporda antlaşmalarla statüleri kararlaştırılmamış bulunan ada, adacık, kayalıklar Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi olarak Türkiye'nin egemenliğindedir görüşüne yer verilmiştir.

Bu tartışmalar Türkiye Ve Yunanistan arasında yeni bir gerginliği daha ortaya çıkarmıştır, Yunanistan Ege'de egemenliğinde olmakla birlikte üzerinde insan yaşamayan ada, adacıkları iskâna açma politikası izlemeye başlamıştır. Bu durum ise Ege'deki dengeleri özellikle ulusal kara suları sınırı bakımından ilgilendirmektedir. İskâna açık olmayan ada ve adacıkların kendilerine has kara suları sınırının olmayışı Yunanistan'ın bu ada ve adacıkları iskâna açarak kara suları sınırını genişletme çabalarının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu sorun aslında iki ülke arasında kara sularının genişliğinin belirlenmesi tartışmaları çerçevesinde değerlendirilebilecek bir niteliktedir. Gerçekte Ege Denizi'nde Lozan Barış Antlaşması ile zımni olarak kabul edilmiş bulunan 3 millik kara suları sınırına uygun olarak iki ülke ara-

sında fiilî bir sınır tespit çalışması yapılmamıştır. Yunanistan'ın 1936'da kara sularını 6 mile çıkarması sonrasında da bu denizde kıyıda ülke olarak Türkiye ve Yunanistan arasında bir sınır tespiti görüşmesinin söz konusu olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, özellikle Oniki Ada bölgesinde Türkiye ve İtalya arasında kara suları dışında kalan bölgelerdeki adacık ve kayalıkların hangi devletin egemenliğine bırakılacağına ilişkin görüşmeler yapıldığı görülmektedir. Nitekim Türkiye ve İtalya arasında 18 Haziran 1931 tarihinde Ankara'da yapılan görüşmeler doğrultusunda, Lozan Barış Antlaşmasınının 15. maddesi hükmüne göre İtalya'ya terk edilmiş bulunan Meis adası çevresinde yer alan adacık ve kayalıkların hangi devlete ait olduğunu belirlemişler ve uzmanlar düzeyinde yapılan toplantıda varılan mutabakata uygun olarak hazırlanan toplantı tutanağı, bir antlaşmaya dönüştürülerek 4 Ocak 1932 tarihinde Türkiye (T. R. Araş) ve İtalya (Aloisi) temsilcileri tarafından Ankara'da imzalanmıştır. Antlaşmada Türkiye ve İtalya'ya bırakılacak adalar ilk üç maddede belirtildikten sonra Sözleşme'nin 4. maddesinde;

“Şurası kararlaştırılmıştır ki işbu Sözleşme'de tanımlanan suların ayrıldığı çizginin iki yanındaki tüm adalar, adacıklar ve kayalıklar, adları orada yazılı olsun ya da olmasın, bu adalar, adacık ve kayalıkların bulunduğu bölgenin kendi egemenliği altında olduğu devlete ilintilidir. ”

Sözleşme'nin 5. maddesinde kara sularının sınırlandırılması oldukça ayrıntılı bir düzeneğe göre tespit edildikten sonra son paragrafta;

“Bu madde ile açıklanmış olup iki tarafındaki adalar ve adacıkların kime ilintili bulunduğunu belirlemek üzere, Bağlı Yüksek Taraflarca saptanan ayrım çizgisi, doğuda Tugh Burnu güneyindeki 3 mil uzaklıktaki bir noktada ve batıda Volo adasının güneyinden 3 mil uzaklıktaki öbür noktada,

Türkiye ile İtalya arasında hiç tartışma konusu bulunmayan genel deniz sınırı ile birleşir.” denmektedir. Sözleşmenin 5. madde son paragrafındaki bu ifadeler doğrultusunda, 4 Ocak 1932 tarihinde Sözleşmenin imzalandığı gün, Türk ve İtalyan teknisyenler, aralarında gerçekleştirmiş oldukları bir mektup değişimi ile Türk-İtalyan deniz sınırının iki taraf arasında hiçbir tartışma konusu olmayan geri kalan kısmının çizilmesi için hükümetlerine bir Türk-İtalyan teknisyenler toplantısının gerçekleştirilmesini önermek için hazırlık yapmışlardır.

Ege Denizi'nde kara suları sınırının belirlenmesine ilişkin sorun, sadece Kardak Kayalıklarına ilişkin değil aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan arasındaki tüm kara suları sınırına ilişkin bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan arasında Kardak Kayalıklarının hukuki statüsüne ilişkin tartışmalar söz konusu olduğunda teknisyenler düzeyinde yapılması önerilen bu toplantı sonrasında hazırlanan tutanağa ilişkin olarak farklı hukuki geçerlilik yorumları yapılmaktadır. 28 Aralık 1932 tarihli teknisyenler toplantı tutanağı, ilerleyen dönemlerde bir sözleşmeye dönüştürülmemiştir. Dolayısıyla “*Türkiye ile İtalya arasında hiç tartışma konusu bulunmayan genel deniz sınırı*”nın resmî olarak kabulü gerçekleşmemiştir. 1947 Paris Antlaşması ile Oniki Adalar’ın Yunanistan’ın egemenliğine bırakılması kararlaştırıldıktan sonra da bu durum sürmüştür.

Bu bakımdan ele alındığında Ege Denizi’nde kara suları sınırının belirlenmesine ilişkin sorun, sadece Kardak Kayalıklarına ilişkin değil aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan arasındaki tüm kara suları sınırına ilişkin bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Yunanistan’ın Şubat 1950’den başlamak üzere Mayıs 1953, Haziran 1955, Ekim 1956 ve Aralık 1962 tarihlerinde Türk Dışişleri Bakanlığı nezdinde yaptığı yazılı ve sözlü girişimlerle talep ettiği hususlar, 28 Aralık 1932 tarihli metnin sınır çizen bir antlaşma olmadığını göstermesi ve Ege’nin hukuki statüsünü de teyit etmesi bakımından ilginçtir. Konu bu dönemde bir sonuca bağlanamamış ama sonraki yıllarda, 1995’te meydana gelen bir gelişme iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir.

25 Aralık 1995 tarihinde Figen Akat isimli bir Türk yük gemisi Kardak Kayalıklarında karaya oturmuş, ardından kendi imkânlarıyla kurtulmaya çalışırken yaklaşan Yunanistan’a ait bir muhrip ve üç hücumbotu bölgenin Yunanistan’ın kara suları içerisinde kalmış olduğunu ileri sürmüş ve yardım teklifinde bulunmuştur. Buna karşılık, geminin kaptanı bölgenin Türk kara sularına dâhil olduğunu belirtmiş ve kurtarma teklifini geri çevirmiştir. Geminin kurtarılması ise Türk sigorta şirketi aracılığı ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu arada, Yunanistan, 26 Aralık 1995 tarihinde Türkiye’ye bir nota vererek söz konusu geminin Yunanistan’ın kara sularında bulunduğunu belirterek kurtarma işleminin durdurulmasını istemiştir. Türkiye, aynı gün Yunanistan’a vermiş olduğu bir nota ile iddiaları reddetmiştir. Gemide yürütülen kurtarma çalışmaları sürerken Yunanistan’a ait hücumbotları gemiye yanaşarak kurtarma işlemlerini durdurmuş ve Yunanistan’a ait bir römorkör gemiyi karaya oturduğu yerden çekerek kurtarmaya çalışmıştır. Bu arada olay, kurtarma halatının römorkörün firdöndüsüne sıkışması Türk gemisinin bu halatı keserek Türk kara sularına girmesi ile sonuçlanmıştır. Gemi daha sonra Güllük limanına çekilmiştir.

Figen Akat’ın Güllük limanına çekilmesi ile tartışmalar yeni boyut kazanmıştır; Yunanistan 10 Ocak 1996 tarihinde Türkiye’ye yeni bir nota daha

vermiştir. Bu notada Türkiye'nin iddiaları reddedilmiş, Türkiye ve İtalya arasında 1932 yılında imzalanmış bulunan ikili anlaşmadan dolayı Kardak adasının İtalya'ya ait olduğu, sonradan 1947 Paris Barış Antlaşmasıyla Yunanistan'a bırakılan Oniki Adalar zinciri içinde yer aldığı dile getirilmiştir.

29 Ocak 1996 tarihinde Yunanistan'ın bu notasına cevap verilerek daha önceki görüşler tekrarlanmış ve Ege Denizi'nde statüleri tam olarak saptanmamış tüm ada, adacık ve kayalıkların statülerine ilişkin görüşmelere gidilmesi isteğinde bulunulmuştur.

Türkiye 29 Ocak tarihli notasında belirtmiş olduğu görüşlere göre; 4 Ocak 1932 tarihli Türk-İtalyan Sözleşmesi, İkinci Dünya Savaşı öncesi koşullar çerçevesinde müzakere edilmiş ve bu Sözleşme'nin Kardak Kayalıkları'na ilişkin herhangi bir hüküm içermediği vurgulanmıştır. Kardak Kayalıkları'na ilişkin gönderme 28 Aralık 1932 Protokolü'nde yer almaktadır. Bu Protokol ise geçerlilik kazanabilmesi için gereken hukuki süreç tamamlanmadığından hukuki geçerliliğe sahip değildir. Diğer yandan; Yunanistan 1947 Paris Barış Antlaşmasına ilişkin görüşmeler sırasında Oniki Adaların Yunanistan'a devredilmesi tartışılırken anılan metinlerin kendisi açısından da geçerli olmasını sağlayacak göndermelerin antlaşmada yer almasını önermiş, fakat bu öneri kabul edilmiştir. Dolayısıyla, 1947 Paris Barış Antlaşmasında Kardak Kayalıklarının statüsüne ilişkin herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Kardak Kayalıklarının Oniki Adalar'ı Yunanistan'a devreden Paris Barış Antlaşmasınının 14/1. maddesinde "bitişik adacık" (adjacent islets) olarak değerlendirilmesi de mümkün değildir. Kardak Kayalıkları en yakın Yunan adasından 5.5 deniz mili uzaklıktadır. Bu bakımdan ne "bitişik" ne de "adacık" olarak kabul edilebilir. Oysa söz konusu kayalıklar Türk topraklarına 3.8 deniz mili uzaklıktadır ve Türkiye'ye aittir.

Ege
Denizi'nde
küçük adalar,
adacıklar ve
kayalıkların
mülkiyetine
ilişkin bir
anlaşma
henüz
yapılmamıştır.

Türkiye'nin görüşüne göre, Yunanistan, Lozan Barış Antlaşması ve Paris Barış Antlaşması ile devredilen adalar üzerindeki egemenlik sınırlarını genişletme çabası içerisindedir. Bütün bunların ışığında, Ege Denizi'nde küçük adalar, adacıklar ve kayalıkların mülkiyetine ilişkin bir anlaşma henüz yapılmamıştır. Bu nedenle, Yunanistan'ın Ege Denizi'nde küçük adalar, ada-

cıklar, kayalıkları yerleşime açma çabaları hukuki açıdan herhangi bir sonuç doğurmaktan ve hak kazandırmaktan uzaktır. Türk Hükümeti Ege Denizi'nde küçük ada, adacık ve kayalıkların mülkiyetini kararlaştıracak müzakerelere girişilmesine hazırdır; bu müzakerelerden sonra karasularının sınırlandırılması sorunu da tartışılabilir ve karara bağlanabilir. Bu bağlamda, Türk Hükümeti aynı zamanda taraflara bölgede mevcut durumu kötüleştirecek tek taraflı girişimlerden uzak durulmasını önermekte, Kardak Kayalıklarında konuşlandırılmış bulunan Yunan askeri varlığının sona erdirilmesini ve tüm egemenlik işaretlerinin gecikilmeksizin kaldırılmasını istemektedir. 1947 Paris Barış Konferansı sırasında 1932 anlaşmalarına özel bir gönderme yapılması yönünde Yunanistan'ın önerilerine ilişkin argümanlar konusuna gelince, 1947 Paris Barış Antlaşması metninde bu anlaşmalara bir gönderme yapılmaması bu anlaşmaların geçerliliğini etkilememektedir.

Yunanistan'ın görüşüne göre; Kardak Kayalıkları Oniki Adalar'ın adalar, adacıklar ve kayalıklar bütünüdür ve 1947 Paris Barış Antlaşmasınının 14. maddesinin 1. paragrafında belirtildiği gibi bitişik adacık oluşturmaktadır. Bu durum Kardak üzerinde açıkça İtalyan egemenliği kuran 28 Aralık 1932 Türk-İtalyan Anlaşmasında kesinlikle tanınmıştır. Buna ek olarak, 1923 Lozan Barış Antlaşmasına göre İmroz, Bozcaada ve Tavşan adaları dışında sadece Türk kıyılarından üç mil içerisinde kalan adalar üzerinde Türk egemenliği elde tutulmuştur. Buna göre, Yunanistan Türkiye'nin soruna ilişkin notasında dile getirmiş olduğu uzaklık gibi, hukuk dışı kriterleri değil sadece uluslararası hukuk tarafından verilen egemenlik haklarını tanır. Adaların hukuki rejimi açıkça kararlaştırılmış ve üzerlerinde herhangi bir hukuki şüphe yoktur. Ek olarak yerleşik olsun olmasın, birbirinden bağımsız olarak nasıl nitelendirilirse nitelendirilsin, tüm adalar (adacıklar, kayalık adalar, kayalıklar vd. bu terimler hukuki değil sadece coğrafi çağrışımlar içermektedirler) büyüklükleri göz önünde bulundurulmaksızın hem 1923 Lozan Barış Antlaşması hem de 1947 Paris Barış Antlaşması tarafından aynı hukuki davranışa tabi tutulmuşlardır. Bu nedenle, yukarıda dile getirildiği gibi, tüm Ege bölgesinde adaların hukuki rejimine ilişkin herhangi bir boşluk kesinlikle bulunmamaktadır.

Tarafların hukuki ve siyasi yorumlarını içeren bu nota değişimleri sonucunda Ege'de rejim kuran antlaşmaların yorumlanmasında fikir ayrılıkları içerisinde oldukları ortaya çıkmıştır. Bu arada Avrupa Parlamentosu, 15 Şubat 1996 tarihinde almış "olduğu karar ile "1923, 1932 ve 1947 antlaşmalarına uygun olarak Kardak adacıklarının Oniki Adalar grubuna dâhil olduğunu" belirtmiş, "Türkiye'nin Yunanistan'ın egemenlik haklarına yönelik tehlikeli tehditlerini" kınamış ve Türkiye'yi uluslararası antlaşmalara saygı göstermeye çağırılmış-

tır. Gerçekte Avrupa Parlamentosunun almış olduğu bu karar Kardak bunalımına bir anda Yunanistan-Türkiye arasında bir sorun olmaktan çıkarıp Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir sorun hâline getirebilecek bir nitelik kazandırmıştır. Alınan kararda Yunanistan'ın Avrupa Birliği üyesi olduğu, Ege Denizi'nde askerî gerilimin Türkiye tarafından tırmandırıldığı ve Yunanistan'ın sınırlarının AB'nin dış sınırları olduğu vurgulandıktan sonra, AB üyelerinin, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin düzeltilmesinde etkin rol oynamaları, Türkiye'nin AGİT çerçevesindeki yükümlülüklerine sadık olması çağrısında bulunulmuştur. Türkiye ise Avrupa Parlamentosunun almış olduğu bu kararı Yunanistan yanlısı bir karar olarak değerlendirmiştir (Aksu 2010, Kurumahmut 1998: 6-17).

Sonuç olarak, iki ülke arasındaki güvensizliğin, uzlaşmazlığın sürmesinde tek etken olduğunu söylemek mümkün değildir. Gerçekte, Türkiye ve Yunanistan arasındaki güvensizliğin giderilmiş olduğu bir ortam içerisinde dahi bu uzlaşmazlıklardan söz edilebilir. Bu durum, özellikle, Türkiye ve Yunanistan arasındaki pek çok soruna kaynaklık eden Ege Denizi'nin konumundan kaynaklanmaktadır. Uluslararası hukukun; 1940'ların ikinci yarısından itibaren güç dengesindeki değişimler ve teknolojik gelişmeleri ve diğer pek çok etkeni dikkate alarak devletlerin egemenlik haklarına getirmiş olduğu genişletici yorumlar, Ege Denizi'nin coğrafi konumu ve bu denizde kurulan egemenlik dağılımı dikkate alındığında, kıyıdar ülkeler arasında uzlaşmazlığa yol açabilecek bir görünüm ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, iki ülke arasında oluşturulacak bir güven ortamı, uzlaşmazlığın giderilmesi için zorunlu bir faktör olmakla birlikte, tek başına yetersiz kalmaktadır (Aksu 2010). Bununla birlikte, Aralık 1999'da Helsinki Zirvesinde varılan mutabakat sonucu, Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi'ne ilişkin sorunların, uyuşmazlıkların 2004 yılına değin ikili görüşmeler yoluyla çözümlenmesi, çözümlenemediği takdirde ise Uluslararası Adalet Divanına götürülmesine ilişkin sürecin başlatılması kararlaştırılmış bulunmaktadır (Aksu 2010). Ancak günümüze kadar iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin bir anlaşma gerçekleşmemiştir. ■

¹ Ali Kurumahmut bu oranın gerçekleşmesi halinde Yunanistan'ın Ege'nin % 71'inden fazlasına, Türkiye'nin yaklaşık % 9'una hâkim olacağını, uluslararası suların ise % 20'nin altına ineceğini söylerken (Kurumahmut 1998: 23), Taşkiran da aşağı yukarı aynı oranları vermektedir (Taşkiran 1996: 121).

² Bazı Yunanlı yazarlar her ne kadar böyle söylese de işaret etmek gerekir ki kara sularından zararsız geçiş "*Geçmekte olan gemi ya da uçak için, serbest alanda bulunması durumunda uygulamak zorunda kalmayacağı kısıtlamalar öngörmektedir*". Diğer şartlar arasında, geçişin sürekli ve hızlı olması, barışı, kamu düzenini ve kıyı ülkesinin güvenliğini tehlikeye sokmaması şartları da bulunmaktadır. Bunun

anlamı balık avlama, araştırmada bulunma, iletişimde parazitlere yol açma vb. bir sıra şeyin yasak olduğudur. Bir başka ifade ile kıyı ülkesi isterse geçmekte olana birçok sorun yaratabilir (Heraclides 2003: 211).

KAYNAKÇA

- AKSU, Fuat (2010), **Turkish Greek Relations**, <http://www.turkishgreek.org> , 29.03.2010.
- HAYTA, Necdet (2005), **Ege Adaları Sorunu (1911'den Günümüze)**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- HERACLİDES, Alexis (2003), Yunanistan ve "Doğudan Gelen Tehlike" Türkiye, Türk Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları, İstanbul.
- KURUMAHMUT, Ali vd. (1998), **Ege'de Temel Sorun-Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- PAZARCI, Hüseyin (1986), "Lozan Antlaşmasından 1974'e Kadar Ege'ye İlişkin Gelişmeler ve Yunanistan'ın Ege Politikası", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Ankara: Gnkur. Bşk. ATASE Yayınları, 1986, s. 19-34.
- PAZARCI. Hüseyin (1988), "Ege Adalarının Hukuksal Statüsü", **AÜ SBF Dergisi**, Cilt. LXIII, Nu. 3-4,153-160.
- TAŞKIRAN, Cemalettin(1996), **Oniki Ada'nın Dünü ve Bugünü**, Ankara: Gnkur. Bşk. ATASE Yayınları.